

**ЗНАЙ МИНУЛЕ,
БУДУЙ МАЙБУТНЄ!**

САЙТ "КОЗАЦЬКОГО КРАЮ" В ІНТЕРНЕТІ
WWW.COSSACKLAND.ORG.UA



Козацький край

№ 5 (107)
вересень 2018 року

ТРАХТЕМИРІВ: ЛЕГЕНДИ Й ІСТОРІЯ

Історія цього півострова на Дніпрі
надзвичайно давня, та найславетніші
його часи настали, коли Стефан
Баторій дарував цю землю козакам...



Малюнок Андрія ЄРМОЛЕНКА

Трахтемирів – це Місце Сили, здатне жити енергією тих, хто шанує історію України

Тарас ТЕЛІЖЕНКО,
директор ДКЗ
"Трахтемирів"



Трахтемирівський півострів – це окраса Середнього Подніпров'я. Гірська країна в мініюрі, клондайк археологічних культур, надпотужне місце сили, унікальне геологічне світове значення Канівських гір, тисячолітня історична спадщина краю – все це є уособленням Трахтемирівської землі.

Унікальність Трахтемирівської землі вбачав і відстоював ще академік Борис Рибаків, стверджуючи, що це місце розміщення одного із скіфських царств, що носило характер глибоко сакрального значення. Доказом цього є розміщення в південно-східних околицях Трахтемирова потужного скіфського городища під назвою "Великі Валки".

Вал, що оточував городище, починається на відстані 800 м від місця, де була школа в с. Трахтемирів (тепер вертолітний майданчик) і тягнеться на схід до с. Луковця, за 1,5 км до села повертає на північний захід до Зарубинців. Загальна протяжність із заходу на схід – 3,3 км, з півдня на північ близько – 2,4 км. Загальна довжина валу сягає близько 6 км, висота – від 3 до 6 м, глибина рову до 5 м, загальна площа городища 607 гектарів.

На даний час в межах городища зосереджено більше 50 археологічних пам'яток різних вікових періодів. Найбільш значимими серед них є залишки укріплень давньоруського Заруба та кам'яних храмів Зарубського Успенського монастиря XI-XIII ст., де на місці фундаменту одного з них було відбудовано козацьку православну святиню у XVI-XVIII ст., комплекс сакральних печер, пам'ятки трипільської, черняхівської, зарубинецької культур та багато іншого.

Могутність та потужність укріплень Зарубської застави в давньоруський період доводить важливе значення Правобережжя на формування державотворчих процесів. Місцевість неодноразово використовувалась для ведення переговорних процесів з степовими кланами кочовиків. Бродами біля Заруба під час переправи через Дніпро користувались великі князі Київські: Святополк Ізяславович, Володимир Мономах, Ізяслав Мстиславович, Юрій Володимирович. Зарубські броди, безумовно, слугували населенню прибережної смуги і в стародавні часи, в період давньоруський та добу Козаччини і навіть в повесні роки.

Доба козащини в Україні теж тісно пов'язана із Трахтемировом та його околицями. Це діяльність О. Дашкевича і відродження монастиря XVI-XVIII ст., це організація козацтва і М. Вишневецький, це Баторієва реформа 1578 р., це час гетьманування П. Сагайдачного та період Хмельниччини, це Жердівські статті Ю. Хмельницького і багато інших подій.

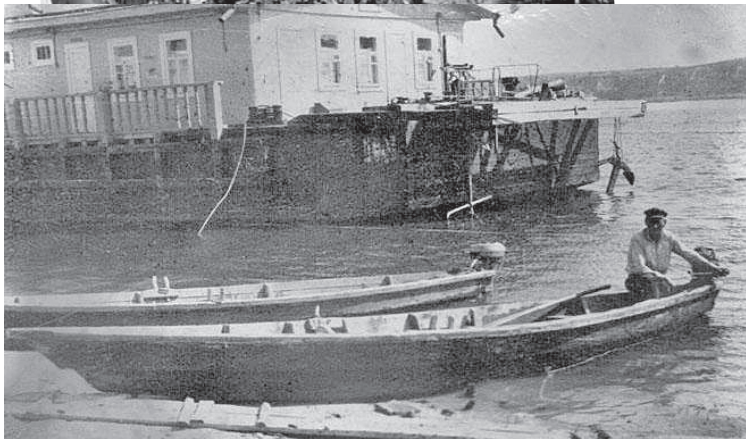
Трахтемирів – це місце нерозгаданих таємниць. На свій час чекають дослідження давньоруських печер. Немало зусиль треба прикласти щоб дослідити Трахтемирівський півострів вглиб від берегової смуги. До цього часу таємничим і нерозгаданим є місце розташування трахтемирівського замку XVI-XVII ст. Як стверджують археологи, така потужна фортеця не могла безслідно зникнути з неповних п'ять століть.

Трахтемирів – це клондайк археологічних культур. На ділянці Трахтемирів–Бучак дослідниками зафіксовано і підтверджено наявність усіх археологічних культур, притаманних Середньому Подніпров'ю. Тут виявлено близько сотні пам'яток археології, історії та природи. Деякі з них мають повне отримати статус Національного значення. Археологічна спадщина, що нам дісталась, зумовлена географічним розташуванням. Ці землі споконвіку були важливою невід'ємною ланкою, що з'єднувала Правобережжя з Лівобережжям, часто спричиняючи кровопролиття...

Трахтемирів – це поєднання краси і унікальності природного ресурсу, сили волі і духу його поселенців, де природою закладено неймовірний потенціал до самовідновлення. Та настають такі історичні моменти, коли ця земля чекає допомоги від свідомої прогресивної частини суспільства, від її покровителів і опікунів.

Настав час зважитись на продумані кроки для збереження, подальшого дослідження і популяризації історії цього славетного краю!

"Море", яке мало знищити пам'ять нації...



Навіть за часів СРСР Трахтемирів не забував своє козацьке коріння – підтвердження на цих фото 1958 року: у національному вбранні трахтемирівців, у човнах-"плоскодонках", у млині старого Захарія Красюка і його доньки Галини – справжньої козачки, яка верхи на коні розвозила пошту великим (тоді ще) і славним (в усі часи) Трахтемировим на кручах древнього Дніпра...

На початку XX століття радянське суспільство було охоплене ідеями тотального підкорення природи. Як писав відомий садовод Іван Мічурін: "Нам не слід чекати милостей від природи. Взяти їх у неї – наше завдання". Людей переконували, що варто тільки поставити на службу всі природні неприборкані сили, як настане загальна благодать.

Ще до початку Другої Світової війни за планом "ГОЕЛПРО" було реалізовано проект будівництва так званої циклонічної ГЕС на Дніпровських порогах (1927-1932 р.р.).

Слід зауважити, що в період підготовки до спорудження ДніпроГЕСу історикам та краєзнавцям все ж вдалося частково сфотографувати та описати краєвиди та історичні пам'ятки, яким доля готувала повне затоплення та забуття. Очевидно, що тодішня влада до кінця ще не усвідомлювала увесь трагізм здійснення задуму по створенню Дніпро ГЕСу.

Велику роль зіграло те, що робота над проектом та його втілення збіглося з періодом українізації, "Золотого віку" української гуманітаристики. У цей час національного піднесення Всеукраїнська академія наук організувала цілий ряд наукових досліджень у галузі етнографії, фольклористики, лінгвістики, історії, археології, музейної справи та краєзнавства. Вагомий вклад у всебічне наукове вивчення Надпоріжжя вніс тодішній директор Катеринославського краєзнавчого музею, великий цінитель і знавець Козаччини Дмитро Яворницький.

У подальшому ж дослідникам ставало дедалі важче.

У шаленій лихоманці індустріалізації надмірний інтерес до минулого, шкодування за втраченою красою природи розглядалися як опозиційність чинній владі, охорона природи визнавалася шкідництвом. Так, Є. Я. Кольман у публікації "Вредительство в науке" прирівняв охорону природи до протидії "наступу соціалізму", а у романі письменника Я. В. Баша "Гарячі почуття" соковито і з висміюванням зображено комічного героя – "любителя козащини", який намагається здійснити диверсію на Дніпробуді...

Дійшло до того, що у 1933-1937 роках було репресовано і фактично знищено Запорізьке краєзнавче товариство. Серед розстріляних був і директор музею Дніпробуду С. Г. Філяський.

Після відбудови ДніпроГЕСу, який спочатку був підірваний 18 вересня 1941 р. відступаючими частинами Червоної армії, а вдруге – 14 жовтня 1943 р., вуже під час відступу німецьких військ, радянський уряд оголосив про початок "Великих будов комунізму" за так званням "Сталінським планом перетворення природи". Цим планом передбачалося побудувати на Дніпрі каскад гідроелектростанцій із затопленням величезних площ придніпровських безцінних земель. У часи "Великих будов комунізму" просте бажання закарбувати для нащадків первісну природу перед її "перетворенням" могло коштувати занадто дорого, ось чому сьогодні краєзнавцям так важко знаходити в архівах світлин та інші документальні свідчення того періоду...

У трахтемирівців була дуже впливова людина в Києві – міністр геології УРСР Михайло Котиков, дружина яко-

го Марія Чередник була уродженкою цього села. До речі, сам міністр із сім'єю не раз проводив свою відпустку теж у Трахтемирові, любив це село, був закоханий у місцеву природу і майже щоліта на березі Дніпра можна було бачити його чорний "ЗИМ", а сам Михайло Андрійович залюбки купався разом зі всіма на піщаному пляжі. А тещою його була Чередник Єлизавета Макарівна, мудра жінка, яка спочатку була головою сільської ради, а у 1944-1945 роках очолювала Переяслав-Хмельницький виконком міської ради.

Саме тому Михайло Котиков був активним противником побудови Канівської ГЕС і неодноразово заявляв в уряді, що краще ці гроші використати на перетворення Трахтемирова у курортну зону, побудувати санаторії, а місцевий острів перетворити в зону відпочинку для киян. Та не прислухалися і до міністра, що вже говорити про окремі протести небажаючих переселятися?..

Переселення було дуже болючим, як і в інших затоплених селах. Не вдалося зберегти сільську громаду, бо трахтемирівці не переселялися "кучно", як, скажімо, Зарубинці чи Цибли. Хтось виїхав у сусідній Великий Букрин, хтось до дітей у Київ чи в інші міста. А десятків до три сімей обрало місцем проживання Переяслав-Хмельницький, побудувавши переважно у Нових Андрушах нове житло з використанням матеріалу знесених хат. Мазали глиною нові будівлі, як правило толокою – пік будівництва на новому місці припав на 1968 рік, рівно пів століття тому...

За спогадами
Віталія ІВАЩЕНКА
та Миколи МИХНЯКА



Чотириста років тому у ніч на Покрову козаки Сагайдачного проломили Острожні ворота Москви і почали вибивати Арбатські...

Участь українських козаків у походах на Москву зовсім не вписувалася до радянської історіографії та до насаджуваної нею тези про братність українського та російського народів. Тому, використовуючи оруелівський принцип "хто контролює минуле — той контролює майбутнє", згадки про зовсім недружні козацькі акції проти північних сусідів радянські історики за традицією "не помічали".

Після зйомок фільму "1612" для обґрунтування святкування у Росії 4 листопада "Дня національного єдінства" на честь визволення Москви від переможних поляків, українцям теж варто очікувати і появи фільму "1618" — про рік, коли український гетьман Петро Сагайдачний підступив під стіни Москви...

Ще до Сагайдачного воєнного хліба під час так званої смуги у Московії шукали показані елементи тогочасного українського суспільства. У московській кампанії Речі Посполитої 1611-1613 років лише на офіційній королівській службі значилися 30 тис. козаків. Саме тоді полякам вдалося захопити і спалити Москву. Російський історик XIX століття Василь Ключевський так описує ситуацію в Московії під час смуги: "У кінці 1611 року Московська держава виглядала повною руїною. Поляки взяли Смоленськ; польський загін спалив Москву і укріпився за вцілілими стінами Кремля і Китай-города; шведи зайняли Новгород і виставили одного зі своїх королівичів кандидатом на московський престол. На зміну вбитому Лжедмитрію II в Пскові з'явився третій. Держава, втративши свій центр, почала розпадатися на складники". Шлях був протерений, і лише лінійний не претендував тоді на московський престол.

Посилений інтерес Речі Посполитої у московській справі пояснюється тим, що вона мала легітимне право претендувати на престол. Коли війська Сигізмунда III обложили Смоленськ, у липні 1610 року коронний гетьман Жолкевський поблизу Гжатська розбив московські війська, очолені братом царя Василія Шуйського, Дмитрієм. Самодержця московського було усунуто від влади і видано полякам. Створений тимчасовий уряд — Семибоярщина — у тому ж році за-



Петро Конашевич-Сагайдачний. З описання гетьмана Яковом Собеським, батьком польського короля Яна III: "Був він чоловіком великого духу, що сам собі шукав небезпеки, легковажив життям. У битві був першим, коли ж доводилось відступати — останнім. Мав жваву, діяльну вдачу. У таборі залишався сто-рожим, мало спав і не пиячив, на нарадах поводився обережно, в роз-мовах був небалакучий..."

просив на московський престол сина польського короля, Владислава.

Однак королівичу було лише 15 років. Тому його батько задовольнився тим, що в Москві залишилася польсько-литовська за-лога. До речі, у її складі були й козаки, яких російські джерела згадують як "черкасів"...

У лютому 1613-го Земський собор обрав на московський престол Михайла Романова, тим самим відкинувши кандидатуру Владислава. Обіцянки Семибоярщини виявилися примарними, з чим Сигізмундів син миритися не збирався, вирішивши здобувати законний трон силою.

У липні 1616 року польський сейм виді-

лив кошти для його московського походу.

За успіху кампанії, Владислав, як московський цар, зобов'язався передати Смоленськ і Сіверщину Литві та Польщі. А також укласти міцний союз Московської держави і Речі Посполитої. Головнокомандувачем сил королівича мав стати польський гетьман Жолкевський. Однак останній відмовився. Натомість було призначено Яна Ходкевича.

Регулярні частини Владислава були нечисленні, близько 11 тис. осіб. 22-річний королівич сподівався легкої перемоги, оскільки період смуги для Московії ще не закінчився. Та під Вязмою вояки відмовилися продовжувати війну, не отримавши платні. Кампанія 1616-1617 років нічого не вирішила. Спроби штурмувати Калугу, Можайськ і Твер виявилися невдалими. Владислав опинився у досить скрутному становищі. Навіть запропонував московській стороні почати мирні переговори, але вони не відбулися.

Початок 1618 року пройшов у приготуваннях до війни. Тепер уже московська сторона запропонувала мир, але польський сейм вирішив продовжувати війну. Таке рішення багато в чому було прийняте завдяки обіцянці Петра Сагайдачного надати Владиславу допомогу.

Саме українські козаки під проводом славетного гетьмана зіграли визначальну роль у московській кампанії 1618 року. Розуміючи складність становища Владислава, який залишився на ворожій території майже без грошей і продовольства, Сагайдачний вирішив скористатися цим збігом обставин і висунув королю такі вимоги:

- 1) розширення козацької території в Речі Посполитій;
- 2) свобода православної віри в Україні;
- 3) збільшення реєстрового козацького війська;
- 4) визнання Польщею судової та адміністративної автономії України.

Сигізмунд був не в тій ситуації, щоб торгуватися. Тому обіцяв їх виконати. До ставки Сагайдачного було надіслано клейноди — булаву, бунчук, печатку і прапор.

На початку серпня 1618 року, зібравши 20-тисячне козацьке військо, гетьман швидко рушив у землі Московського царства. Під час походу були взяті штурмом Путивль, Єлець, Лебедянь. Дивом, або ж щедрим від-

купом, врятувався Михайлів. Сагайдачний розбив ополчення князів-воевод Пожарського та Волконського, і 20 вересня безперешкодно об'єднався з рештками польського війська королівича Владислава. У Москві почалася паніка.

У ніч перед святом Покрови пресвятої Богородиці почався штурм Москви. Козаки вже виламали Острожні ворота і почали дубовими колодами вибивати Арбатські, але раптово Сагайдачний дав відбій. Він наказав припинити облогу й відступити. За легендою, опівночі в усіх московських церк-вах зазвонили дзвони і це мало психологічно-моральний вплив на козаків, які наступали, бо вони також були православними...

Та за красивою легендою нерідко ховаються прагматичніші пояснення. Зокрема,



Як відомо, резиденція гетьмана Петра Сагайдачного довгий час знаходилася у Трахтемирові. Олег Петриченко, заступник директора Канівського природного заповідника, вказує місце, звідки відправлялися у похід полки Сагайдачного: Сербина долина на околиці Трахтемирова...

Михайло Грушевський однією з причин називає готовність міста до оборони та нерозважливість польських поводитирів: "Вчинено нічну атаку на Москву. Але в Москві знали про неї наперед, і через се, а також через деякі неждані розпорядження польських начальників, приступ не удався". Втім, виникають сумніви, що козацька армія, одна з найбоєздатніших в Європі, не змогла б узяти Москву. Джерела щодо московської кампанії суперечливі, можна лише виокремити найвірогідніші причини.

Можна таки додати православний чинник, бо гетьман з усім військом був вписаний до київського Богоявленського братства.

Слід врахувати також природу козащини. Це, в першу чергу, здобичництво, тобто заробіток шаблею. Хай би яким дисциплінованим було військо Сагайдачного, в першу чергу його учасників хвилювала здобич. Мало кого цікавило, стане Владислав московським царем чи ні. Можна навіть висловити припущення, що козаки таємно отримали від Москви солідний відкуп.

Найвірогіднішою є думка, що ще перед початком штурму Петро Сагайдачний вже знав про рішення польського сейму щодо якнайшвидшого припинення війни.

Так чи інакше, але, власне, успіхам козацької зброї (а, особливо, силам Петра Сагайдачного в компанії 1618 року) Річ Посполита зобов'язана Деулинським перемир'ям 1618-го, згідно з яким Речі Посполитій вдалося повернути втрачені свого часу Смоленськ, Чернігів та Сіверщину...

Олексій ГОРБАЧЕВСЬКИЙ



Малюнок Юрія ЖУРАВЛЯ

У жовтні 1618-го року українські війська увійшли до Тушино (нині — в складі міста Москва). Від наступу козаків уже дремували московити Пожарського і зазнали поразки війська Волконського — тоді на захист Москви виступив князь Бутурлін. Перед основним боєм зішлись у особистому поєдинку полководці українських козаків і переляканих московських солдатів. Розігнавшись на коні, Бутурлін виставив на противника спис, якого Сагайдачний вирвав із рук, врізавши московського булавою по голові. Удар був настільки міцним, що воевода московитів під глузливий регіт козаків звалився з коня в пилюку. Рештки московського війська кинули зброю й пішли геть...

"І монастир святий, скарбниця, — Все, все неситі рознесли!.."

У засланні, в Орській кріпості Тарас Шевченко мріяв повернутися на священні Трахтемирівські гори над Дніпром

Ніна ГРИЦЕНКО

Интерес Тараса Шевченка до історичних подій та пов'язаних з ними різноманітних пам'яток бере початок від численних розповідей його батька, а особливо діда Івана, який, до речі, прожив 115 років і був живим свідком Коліївщини. Тож ще малим Тарас знав про минуле рідного краю, про героїчні козацькі походи...

1843 року в Києві була створена Археологічна комісія, завданням якої було виявлення, збирання та публікація історичних документів, відомостей і фіксація пам'яток старовини, організація і здійснення археологічних розкопок та публікація результатів досліджень.

Мали не тільки виявити і описати пам'ятки старовини (церкви, могили, городища), а й супроводжувати зарисовками, схемами, малюнками, виконаними досвідченим художником. Таким художником до участі в Комісії був запрошений і став її членом Т.Г.Шевченко з вересня 1845 року. Він замальовує історичні, археологічні, архітектурні та інші пам'ятки і відтворює події, пов'язані з цими пам'ятками у своїх творах "Варнак", "Княгиня", "Археологічні додатки"...

У середині серпня 1845 року Шевченко приїхав до Переяслава і днів 10 гостював у лікаря Андрія Козачковського, з яким виїздив і за межі міста. Коли 1847 року поет знову був заарештований та відправлений на 10-річне заслання в Орську кріпость, стан здоров'я поета погіршився і він був сповнений важкої туги за рідним краєм, за Україною. В одному з листів до Козачковського влітку 1852 року він напише: "Помните ли нашу с вами прогулку за Днепр в Монастирище на гору? Вспомните тот чудный вечер, ту широкую панораму и посредине



Михайлівська церква в Переяславі — малюнок Шевченка з альбому 1845 року. Зліва внизу чорнилом напис рукою Шевченка: "Св. Михайла въ Переяславі". На звороті — олівцем напис польською мовою: "Cerkiew S.Michala w Perejaslawie". Датуються за листом А. О. Козачковського до О. М. Бодяньського від 20 вересня 1845 року, в якому Козачковський повідомляє, що в Переяславі недавно був Шевченко і "змалював церкви Соборну Покрову и Михайла и Крестъ у Капльци".

Ця церква — найстаріша будівля Переяслава, яка уціліла й до сьогодні. Церква горіла в пожежі 1734 року, серйозно постраждала від обстрілів під час боїв за Букринський плацдарм у Другу світову війну, проте залишається живим свідком подій кількох століть. В інтер'єрі досі збереглися розписи XVIII століття — епохи гетьмана Івана Мазепи, який універсалом від 1 грудня 1701 року передав переяславському єпископу Захарії Корниловичу володіння Трахтемирівського монастиря, після чого Захарія Корнилович додав до свого титула єпископа Переяславського ще й титул "ігумена Трахтемирівського" і... став одним із підписантів анафеми гетьману Мазепі — з подачі московського царя, який мстив Україні за прагнення до Волі...

ее длинную широкую фиолетовую ленту Днепра, а за лентой фиолетовой блестит как из золота кованный Переяславский собор. Какая-то чудная, торжественная тишина. Помните, мы долго не могли промолвить слова, пока, наконец, белое, едва заметное пятнышко не запело: та яром, яром за товаром... Чудный вечер! Чудный край и песни дивные!"

Ще до того, у другій половині 1847 року в Орській кріпості був написаний вірш "Сон" ("Гори мої високі") про Монастирок (Монастирище) і Трахтемирів:

Гори мої високі,
Не так і високі,
Як хороші, хорошії,
Блакитні здалека.
З Переяслава старого,
З Виблої могили,
Ще старішої... мов ті хмари,
Що за Дніпром сіли.
Іду я тихою ходою,
Дивлюсь — аж передо мною,
Неначе дива виринають,
Із хмари тихо виступають
Обрив високий, гай, байрак;
Хати біленькі виглядають,
Мов діти в білих сорочках
У піжмурки в яру гуляють,
А далі сивий наш козак
Дніпро з лугами виграває.
А онде, онде за Дніпром,
На пригорі, ніби капличка,
Козацька церква невеличка
Стоїть з похилим хрестом.

...
І Трахтемирів геть горою
Нечепурні свої хатки
Розкидав з долею лихою,
Мов п'яний старець торбинки.



А он старе Монастирище,
Колись козацьке село,
Чи те воно тойді було?..
Та все пішло царям на грище:
І Запоріжжя, і село...
І монастир святий, скарбниця, —
Все, все неситі рознесли!..
А ви, ви, гори, оддали!..
Над Трахтемировим високо
На кручі, ніби сирота
Прийшла топиться... в глибокім,
В Дніпрі широкому... отак
Стоїть одним одна хатина...
З хатини видно Україну
І всю Гетьманщину кругом.
Під хатою дідусь сивенький
Сидить, а сонечко низенько
Уже спустилось над Дніпром.
Сидить і дивиться, і дума,
А сльози капють... "Тай, гай!..
Старий промовив: — Недоуми!
Занапали Божий рай!..

У повісті "Близнецы" Тарас Шевченко пише: "Далеко, очень далеко от моей милой, моей прекрасной, моей бедной родины я люблю иногда, глядя на широкую безлюдную степь, переносить мысленно на берег широкого Днепра и сесть где-нибудь, хоть, например, в Трахтемирове, под тенью развесистой вербы, смотреть на позолоченную закатом солнца панораму, и на темном фоне этой широкой панорамы, как алмазы, горят переяславские храмы божьи, и один из них ярче всех сверкает своєю золотою головою. Это собор, воздвигнутый Мазепой. И много, много разных событий воскрешает в памяти моей, воображая себе эту волшебную панораму!"

Чому у повісті згаданий саме Трахтемирів, коли за думкою більшості дослідників життя і творчості Кобзаря у середині серпня 1845 року його з Андрюшів перевезли до Монастирка, — там він піднявся на гору, можливо пообідав із рибалками і... все?

Ні, не все. Поет тоді ж таки, очевидно, по верхній дорозі, ходив у Трахтемирів, зустрічався з його жителями, ба, більше того, звернув увагу на їхній промисел — видобування мішного каменю-пісковика та виготовлення з нього жорен для млинів, якими торгували на таких великих недільних базарах, які збиралися в Ходорові, Ржишеві, Переяславі та інших містах, забезпечуючи своїми виробами ледь не всю Україну. І тут треба віддати належне дослідникам Шовкоплясам — авторам книги "За покликанням серця", яка вийшла друком у 1990 році і пролила світло на цю білу пляму у вивченні біографії Тараса Григоровича. Тепер стає зрозумілим, звідки у поета взяли трахтемирівські "нечепурні хатки", яких з Монастирка (Монастирища) він аж ніяк не міг розгледіти, і "капличка з нахиленим хрестом", і хатина, з якої "видно Україну", бо вона теж стояла "над Трахтемировим високо".

Та, мабуть, дуже б засмутився Тарас Шевченко, з приводу сучасного вигляду Дніпра з того ж таки Трахтемирова чи Монастирка, побачивши затоплені в радянські часи села, втрачені луки, пасовиська, руйнування улюблених ним гір Правобережжя. Мабуть, він би ще раз вигукнув: "Недоуми! Занапали Божий рай!.."



СЕРЕДНЬОВІЧНИЙ ТРАХТЕМИРІВ МОВ МАГНІТ, ПРИТЯГУВАВ ДО СЕБЕ ВИЗНАЧНИХ ЛЮДЕЙ...

Петро ДОБРО

Енциклопедія історії України підкреслює значення Трахтемирівського монастиря "статусністю" тих, хто бував у ньому, проводив переговори — особливо це стосується XVII століття.

Є у шведському музеї справжній скарб: географічна мапа, яку підготовлено у 1581–1596 роках і доставлено до Голландії, де вирізано з мідних пластин та надруковано 1613 року в Амстердамі. На сьогодні єдиний екземпляр в оригіналі зберігається в головному приміщенні музею Carolina Rediviva бібліотеки Uppsala University Library (Швеція) — мапа розміром 920 на 1120 мм зроблена на тканині, як картина...

Вона дуже стара, але розгледіти написи можна: Чорнобиль, Чернігів, Київ, ріка Дніпро, Черкаси, Канів, ТРАХТЕМИРІВ, Хортиця, Галич, Очаків, півострів Крим... Між Дніпром та Бугом намальовані козаки — жемуть ворога по українських землях. Читаємо напис на фрагменті мапи: "Qu? tum VKRAINA (так, у значенні "Україна") tum NIS ab allis vocitatur".

Замовник мапи — великий маршал Литви Радзивілл Сирітка. Правда ж, цікаво, як могли позначити на цій карті нарівні з містами Київ і Чернігів Трахтемирів, яки він був "дрібним" і таким, що не має ваги?

Відомий науковець Микола Жарких наголошує: двічі (у травні 1620-го та в січні 1621 року) у монастирі в Трахтемирові зупинявся Єрусалимський патріарх Феофан Третій.

Наприкінці літа 1620 року Феофан III з представницькою делегацією, у тому числі з екзархом константинопольського патріарха Арсенієм, прибув до Києва. Туди ж приїхали і болгарський митрополит Софійський Неофіт та грецький єпископ Стагонський Авраамій. Охорону взяли на себе козаки гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного, що на той час вже прославився переможним походом проти Москви.

Маючи на те повноваження царгородського патріарха Тимофія, Єрусалимський патріарх Феофан III відновив православну ієрархію у Київській митрополії, висвятив на митрополита Йова Борецького, а ще — висвятив шістьох єпископів, серед них Ієзекіїла



В часі, коли всі ми прислухаємося до новин щодо Томосу від Вселенського патріарха — легко уявити, що значив візит Єрусалимського патріарха до Трахтемирова у 1620 році — коли літаки не літали й залізничні потяги не "бігали"... (Гравюра 1620 року, роботи Лукаса Кіліана).

Курцевича, який до цього був настоятелем Трахтемирівського монастиря на Канівщині. Цікава деталь відносно останнього: директор Інституту Афонської спадщини Сергій Шумило розповідає — перш ніж стати настоятелем монастиря у Трахтемирові, Ієзекіїл Курцевич протягом п'яти років був ченцем монастиря на грецькому Афоні — місце це, як відомо, найбільш шановане у православному світі і ченцем там може бути далеко не кожен й нині, а тим паче — у часи Середньовіччя. Інші ж дослідники акцентують увагу на тому, що ім'я Ієзекіїла Курцевича — у списку випускників університету в італійській Падуді, який називали "місцем, де зупинили Сонце і змусили обертатися Землю" — бо в ній викладав знаменитий Галілео Галілей. Як думаєте, шановні читачі — могли людину після монастиря на Афоні й університету в Падуді, та перед висвяченням у єпископи поставити

настоятелем "простого-рядового" монастиря?..

Хто вже скаже тепер достеменно, чому саме у монастирі в Трахтемирові після переможної битви під Жовтими Водами гетьман Богдан Хмельницький утримував польських полонених найвищого рангу — включно з коронними гетьманами? Частина дослідників схильні вважати, що саме у Трахтемирівському монастирі пізніше прийме чернецький постриг під іменем "Гелеон" син Богдана — Юрій Хмельницький. І пізніше нібито саме в Трахтемирові, зібравшись у Жердевій долині, проголосять козаки Юрія Хмельницького своїм гетьманом. Тож не даремно, коли Юрій Хмельницький вимагатиме від Москви переглянути умови кабального Переяславського договору, він визначить за місце зустрічі з московськими послами Трахтемирів. Цікаво, чому московити так відбивалися від Трахтемирова — чи тому лишень, що він на правому березі — чи такі з-за його сакрального значення для українців? Зрештою, переговори відбулися таки в Переяславі, як настояли московити — і з програвом для українців...

Окрема історія — перебування у Трахтемирівському монастирі претендента на трон Османської імперії Іскандера Яхії. Це тільки для більшості сучасних людей по всьому світу Іскандер — просто персонаж кількох серій першого сезону надзвичайно популярного турецького серіалу "Золоте століття". А в часи Середньовіччя це був надзвичайно відомий у Європі діяч — хоча, швидше за все й самозванець, який претендував на трон, тільки видаючи себе за нащадка султана. Утім, це не заважало йому особисто спілкуватися з багатьма монархами Європи і водити армії в походи проти Туреччини. При цьому він лише один-єдиний раз власноруч написав свою біографію — бо послушався тільки київського митрополита Йова Борецького, який попросив його це зробити і у січні 1625 року спеціально прибув у монастир в Трахтемирові, щоб поспілкуватися з Іскандером, який там саме жив...

Трахтемирів належатиме козакам, і нікому іншому! — це затвердила окремим розділом (!!!) 1710 року знаменита Конституція гетьмана Пилипа Орлика: "Місто Терехтемирів, яке здавна належало Війську Запорізькому Низовому і називалося його шпиталем, після звільнення, дай Боже, Вітчизни від московського підданства Ясновельможний гетьман має повернути Війську Запорізькому Ни-



Трахтемирів — "звичайне містечко"? Гетьман Пилип Орлик точно так не думав, коли вписував Трахтемирів окремим пунктом до своєї знаменитої Конституції — з мрією про визволення від Московії...

(Сучасний малюнок художника Артура ОРЛОНОВА)

зовому з усіма угіддями та з перевозом через Дніпро, що там залишається. У цьому місті для старих, зубожілих та ранами скалічених козаків за військовий кошт має бути збудований шпиталь, відтоді вони матимуть харчі та одяг..."

Який вихор закручував навколо древнього Трахтемирова події величезної ваги, змушував їхати сюди найвизначніших людей того часу, причому не з однієї країни? Сумнівно, що пояснити це можна однією лише зручністю переправи тут через Дніпро. Бо навіть зараз, коли тут давно вже навіть місце, де монастир був, точно ніхто не покаже — сюди їдуть з усіх куточків України (і не тільки) люди, які чули про Трахтемирів, як про легендарне Місце Сили...

Старовинна кобзарська дума зберегла свідчення значимості для козаків Трахтемирівського монастиря

1573 року, під час морської битви козацької ескадри проти флотилії турецького султана до полону потрапив знаменитий гетьман Самійло Кішка, уродженець Канева. Через 25 років перебування у полоні Кішка підняв повстання невільників на турецькій галері — перебивши команду, вони повернулися в Україну.

Зовсім скоро (1601 р.), взамін за допомогу Польщі у війні проти Швеції гетьман доб'ється від Варшави відновлення усіх козацьких привілеїв та повернення козакам Трахтемирова з монастирем, де канівчанин Самійло Кішка часто бував.

Про те, що Трахтемирівський монастир був серед найбільш значимих для козаків — на рівні з Межигірським монастирем і Січовою Покровою, збереглася згадка у старовинній "Думі про Самійла Кіш-



Гетьман Самійло Кішка.

ку". Цю думу на початку XIX століття записав від сліпого кобзаря Івана Стрічки з Полтавщини Василь Лукашевич, відомий у першу чергу як творець організації, що ставила собі за мету створення ук-

раїнської самостійної держави — і в дописах та протоколах жандармерії умовно називалася "Малороссийское Тайное Общество"...

Цитуємо уривок "Думи про Самійла Кішку", де розповідається про поділ козаками здобичі з захопленої ними у результаті бунту турецької галері:

Козаки у каюки скакали...

А галеру на пожар спускали,

Срібло, золото — на три часті паювали: Первую часть брали, на церкви накладали,

На святого Межигорського спаса,

НА ТРАХТЕМИРІВСЬКИЙ

МОНАСТИР,

На святу Січовую Покрову

давали,

КОТОРІ ДАВНІМ КОЗАЦЬКИМ

СКАРБОМ БУДУВАЛИ,

Щоб за їх, вставаючи і лягаючи,

Милосердного Бога благали;

А другу часть поміж собою паювали;

А третьою часть брали,

Очеретами сідали,

Пили да гуляли,

Із семип'ядних пищелей гримали,

Кішку Самійла по волі поздоровляли.



"Житійна" ікона під назвою "Порятунок Самійла Кішки з турецької неволі" зберігається у Храмі святого великомученика Димитрія Солунського на Київщині і є репродукцією за описом ікони, яка була колись в одному з Миколаївських храмів на Подолі в Києві. На ній зображені козаки на човні, яких врятував Самійло Кішка з неволі турецької. Під час повернення додому здійнялася велика буря і човен почав тонути. Самійло, разом із усіма козаками, молився до покровителя мореплавців — Святого Миколая про порятунок і пообіцяв, що в разі порятунку він збудує храм в честь Св. Миколая. Святий Миколай їх почув і врятував, а козаки із вдячності побудували церкву Миколи Набережного, що на Київському Подолі.

Букринський плацдарм: ЗЕМЛЯ, ДЕ ГОРИЛО ЗАЛІЗО...

Олександр БРАВАДА

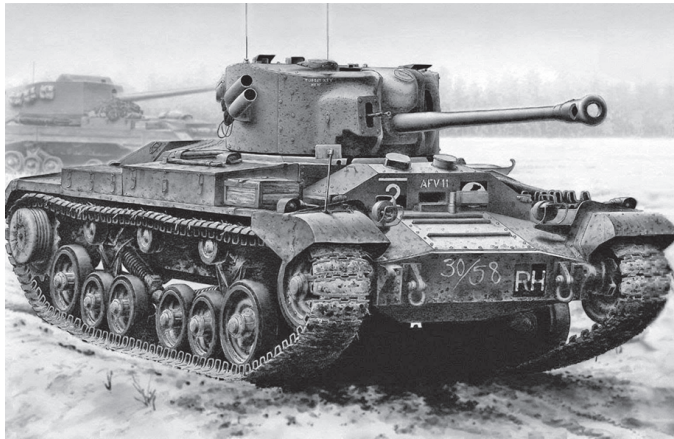
Привіт від "Валентинки" знайшов у землі на своєму городі Андрій Ропало — своєю знахідкою він похвалився гостям із Державного історико-культурного заповідника "Трахтемирів" 6 вересня 2018 року, заодно розповівши, що "Валентинкою" у селях, де йшли бої за Букринський плацдарм, називають англійський танк "Валентайн".

Надіслані по ленд-лізу танки "Валентайн" виробляли союзники по Антигітлерівській коаліції — Великобританія та Канада. Цікаво, що і на батьківщині танка, в Англії, побутує думка про те, що танк був названий "Valentine" саме з-за того, що його дизайн вперше демонстрували королеві у День Святого Валентина...

Земля Трахтемирівського півострова пам'ятає бої не однієї війни. Найжорстокіше кровопролиття — осінь 1943-го, події на Букринському плацдармі. Саме тут радянське командування продемонструвало максимум бездарних рішень, без жалю кидаючи у м'ясорубку сотні тисяч простих солдатів. Зокрема, тисячі парашутистів, скинутих з літаків де погало, не встигли навіть вступити у бій і були розстріляні у повітрі. Не жалкували і техніку — як радянську, так і отриману від союзників. Фахівці військової справи досі дивуються рішенням кинути у бій танки — грузнути їй перекидатися у ярах півострова, підставлялися під вогонь ворога, що засів на кручах...

Свого часу дуже добре описав "логічність" використання танків у тій битві та переваги британського "Валентайна" перед радянськими бронемашинами безпосередній учасник подій, уродженець Полтавщини Іван Литвиненко, який за бої на Букринському плацдармі отримав звання Героя Радянського Союзу. Переправившись через Дніпро, в той бій він вирушив 21 вересня 1943 року — а менш ніж за тиждень до того, 17 вересня, йому виповнилося 25 років...

Ось як розповідав танкіст Іван Литвиненко: "Напруга боїв на Букрині... Саме спускалися з гірки, коли нас обігнала "тридцятьчетвірка", і тут у її бензобаки влучає снаряд. Вогонь охопив корму. Я пам'ятаю, ще подумав, що зараз така ж болванка влучить у нас. Кричу командир: "Товаришу старший лейтенанте, нас підб'ють!" Він: "Уперед!" Ну що тут робити? І раптом усе померкло. Прийшов до тьми вночі від свіжості. Голова дзвенить. Навколо тихо, тільки ракети освітлюють нічне небо. Снаряд за кілька сантиметрів над головою пройшов. Поруч заряджаючий — уже холодний. А командири немає. Пізніше виявило-



Москва кинула у бій за Букринський плацдарм танки — бездарне рішення коштувало життя безлічі екіпажів, більші шанси вижити були лише в британських танках "валентайн"...

ся, що його витягли санітари, а нас із заряджаючим залишили, подумали, що ми вже загинули. А я над ранок завів танк і вирушив шукати медсанбат. Приїхав, там вирили траншею, я танком наїхав на неї, заліз під нього і там відходив від контузії...

Зізнаюся, я любив свій танк. Насамперед за надійність і безпеку. Бронезахист у "Валентайна" був те що треба. Адже снаряд у броні "англійця" просто грузнув, як у тісті, не даючи ні осколків, ні окалини, котрі могли б уразити екіпаж. Він був кращим, ніж наші легкі танки. "Валентайн" був надійним танком — низький, малогабаритний і, головне, для пагорбів Правобережжя незамінний. Особливо це проявилось під час боїв на Букринському плацдармі. Боекомплект — 70 снарядів, але ми, звісно ж, набирали якомога більше, складаючи їх на днище танка, немов у дровитні...

Англійські "Валентайни" були найкращими у тих боях, та і їм не всім пощастило уціліти — мабуть, боєприпаси тієї "дровитні" зі снарядів здетонували у бронемашині, від якої тепер залишився тільки цей гусеничний трак...

Піхоті ж було ще тяжче: свідомо кинути Москвою на загибель, солдати "відволікаючого плацдарму" потрапляли у м'ясорубку артилерійського і кулеметного вогню і загачували Дніпро та встеляли правий берег своїми тілами.

Ось як згадував про те, яким був Букринський плацдарм у вересні 1943-го року майбутній режисер і сценарист знаменитого на весь

світ фільму "Балада про солдата", українець з Полтавщини Григорій Чухрай: "Вистрибували з літака в секторі зенітного вогню. Досі мені довелося скуштувати немало воєнного лиха: був двічі поранений, воював у Сталінграді, але такого — падати назустріч виблискуючим трасам куль, кризь полум'я палаючих в небі парашутистів товаришів, — такого ще не пробував..."

Коли лейтенант-парашутист десантувався між Бучаком і Пшеничниками Канівського району, в його кишені вже було фото майбутньої дружини Іри. Тож у фільмі він розповів фактично про свою історію кохання...

Учасником битви за Букринський плацдарм був і росіянин Віктор Астаф'єв. Він став після війни знаменитим на весь Радянський Союз письменником, лауреатом Держпремії СРСР і Героєм Соцпраці, але постійно дотримувався правди, і у 2009 році посмертно був нагороджений літературною премією імені Олександра Солженіцина з формулюванням "письменникові світового масштабу, безстрашному солдатові літератури, що шукав світло і добро в понівечених долях природи і людини"...

Колишній зв'язківець і артрозвідник, двічі поранений на фронті, він завжди говорив правду про війну — у тодішній Росії ще дозволялося розповідати, в яких умовах Кремль змушував, щоб "деди ваєвали"...

"Коли з одного боку в Дніпро входили 25 тисяч воїнів, то на протилежному — виходили не більше



5-6 тисяч", — згадував письменник-фронтовик про бої поблизу Трахтемирів. "Ми просто не вміли воювати. Ми залили своєю кров'ю, заваляли ворогів своїми трупами" — констатував росіянин.

Для населення Трахтемирівського півострова уся війна сконцентрувалася в основному в одній тій страшній битві за Букринський плацдарм, коли палали всі околиці села, хоча зазнав край лиха і до того. Були тут і свої партизани — 16 чоловік у загоні імені Шевченка, який діяв у Григорівці. Командував ним колишній комбат розбитого німцями "стройбату" Омелян Ломака з підпільним прізвиськом "Тарас". Партизани вбили і присипали під дніпровською кручею трахтемирівського старосту, пустили на дно баржу з зерном, а під час наступу — постачали плоти й човни, показували військам місця для переправи...

Відлуння війни тут не стихало ніколи. Люди наддніпрянських сіл простіше від "материкових" пережили післявоєнний голод 1947 року — ловили річкових устриць, яких тут називають "черепашками", варили і продавали м'ясо з них у сусідні села, а пандирі — заготовачам із фабрики по виготовленню гудзиків.

Уже коли Трахтемирів відселяли перед затопленням і розбирали на будматеріали місцевий клуб — під сценою виявили... авіабомбу. Під час боїв вона пробила дах клубу, потім сцену — і застрягла під нею, не вибухнувши. "Ремонтники" просто залатали дірку дошками — і місцева самодіяльність співала й танцю-

вала гопака над авіабомбою ще три десятиліття. Утім, смертоносне заліззяччя у місцях шалених боїв тут продовжують знаходити й донині — це справа на півострові звична.

Незвичною ж стала історія молоді дівчини Насті Красюк — ще 1941 року юну випускницю Переяславського педучилища гітлерівці забрали на примусові Німеччини, а прийшла вона до рідного Трахтемирівського лише через 51 рік — із чоловіком-українцем, з яким зустрілися і покохали одне одного на чужині, тому й зосталася після війни в бельгійському Брюсселі. У рідному Трахтемирівському не застала батька — але згодом він (у 72 роки!) прийшов до неї в гості у Брюссель, погостював трохи і повернувся в Україну, заявивши, що не може без своєї бджілі, салка і Дніпра...

На грані фантастики видається історія, описана після війни у місцевій газеті: бабусі приснився сон, що до неї в хату входить молодий хлопчина у військовій формі й з автоматом і каже: "Що ж так — всіх загубили згадуєте, а нас десят'юх, у землянці присипаних — ні?" Наступної ночі сон нібито повторився і тоді вона пішла до голови сільської ради. Сказала неправду — нібито сама малою бачила, як бліндаж із солдатами привалило. Голова запропонував пошукати шкільним слідопитам — і ті почали розкопки у місці, вказаному бабусі солдатом із сновидіння. Там дійсно знайшли завалений вибухом бліндаж з останками десяти бійців у ньому — їх потім з почестями поховали в один ряд на сільському цвинтарі.

Уже ніхто не скаже, що правда в цій розповіді, а що ні, проте й сьогодні поруч зі старовинними кам'яними хрестами на цвинтарі Трахтемирівського можна бачити вишикувані в один ряд 10 червоних залізних пірамідок на могилах тих солдатів...

А в селі ходила ще одна легенда: казали, що коли до чергового ювілею на Букринському плацдармі вирішили встановити пам'ятник і чекали на його відкриття "самого" Леоніда Брежнєва, то спочатку хотіли поставити його між Трахтемирівом і Григорівкою, де йшли найбільш бої. Але "висока" комісія постановила ставити його у Балико-Щучинці — тепер вже Київської області, бо на лінії Трахтемирів-Григорівка у осінні бездоріжжя не те що кортеж Генсека компартії не добрався б, а й танки. Історію перевірено...



Коли лейтенант Григорій Чухрай десантувався з літака між Григорівкою і Пшеничниками, в кишені його гімнастерки було фото коханої дівчини. Він стане режисером і своєю Ірою зробить прототипом Шури у знаменитому фільмі "Балада про солдата"...



1917: рік, що став новою точкою відліку для відродження інтересу до історії Трахтемирова

Ярослав ЗВЕНИГОРА

У часі Української революції та Визвольної боротьби 1917-21 рр. українці масово копіювали предків-козаків, вибиваючи козацького чуба на маківках, дістаючи з дідівських скринь козацькі пояси і смугасті шапки і знімаючи зі стін домівок дідівські шаблі. Однострої "синьожупаників", гетьманських сердюків та "чорних запорожців" тогочасного українського війська так само багато в чому повторювали елементи козацького вбрання часів Середньовіччя. Це вже в радянські часи шовіністично налаштовані московські пропагандисти називатимуть це "шароварництвом", а їм радісно підживлятимуть доморошені "малороси", готові забути козацьку славу на перше ж замовлення "старшого брата". А в часі війни сторічної давнини перед чубатими козаками, що наче повернулися з давніх легенд про запорожців-характерників, тремтіли їхні вороги-московити...

ЗНАКОВО, скажімо, що в часі перших же днів після революції у кримському Севастополі постав український підрозділ, який влився до складу Морської піхоти УНР (нею керував уродженець Драбівщини, контр-адмірал Михайло Білинський) і отримав назву Окремого куреня ім.Сагайдачного — гетьмана, якого не раз зустрічав середньовічний Трахтемирів. І коли восени 1917-го до Києва вперше прибули військові місії країн Антанти, український уряд вислав їм назустріч почесну варту з 60 матросів саме цього підрозділу. Влітку 1919 року найкращим підсиленням Запорозької дивізії під командуванням уродженця Уманщини Гаврила Базильського став очолюваний смілянцем Дмитром Жупінасом кавалерійський підрозділ, який так само носив ім'я Петра Сагайдачного. Були у війську УНР й полки імені гетьманів Хмельницького, Гордієнка, Полуботка...

Старшини Армії УНР дійсно знали й цінували козацьку історію свого народу, в якій почесне місце займав і Трахтемирів. Ось як згадував у своїх "Споминах запорожця" про подорож до Трахтемирова в мирний час комендант Запорізького корпусу Дієвої армії УНР, учасник Першого Зимового походу, згодом — старшина штабу 1-ї Запорізької дивізії Армії УНР Никифір Авраменко: "Пишні, красочні, картинні Дніпрові береги! Шокрок шось нового; дише минулим, історичним. Трахтемирів — колись значна оселя, центр староства XVI-XVII століть. Колись тут був козацький шпиталь, арсенал.

Був монастир. Археологічні праці ствердили тут існування людської оселі в часах передісторичних, кремінної та бронзової діб (трипільська культура).

Недалеко велике село Трипіль в зелені садів. Біліють хати, блищать золотом хрести над церквою. Навколо високі взгіря правого берега. Тут у бурхливих часах пізніших отаман Зелений (Данило Терпило) оголосив незалежну республіку...

Вибла Могила. Із неї виразно видно славний Переяслав. Високі горять в сонячній промені хрести величавого собору, будованого гетьманом Мазепою.

Зеленіють ліси в долині Трубежу, що тут вливається до Дніпра. Далеко-далеко стеляться зелені низини Лівобережжя. На розлеглих луках — трави сочисті, буйні. Гострий запах дикого часнику мішається з медовими пахощами квітів...

Трохи нижче з правого боку — село Бучак. Із високого берега виступають скали. З ріки кой-де

виглядають каміння. Куги одходять ближче лівого берега, одзначають досит вузьку дорогу для суден і плотів. Течія бистра, як завше на "заборі"...

Недалеко острів із великим лісом. Місто — якби хто приготував. Чистий сухий пісок при березі ладіно сходе до води, старі, високі дерева обступили стіною чисту поляну, порослу травою. У кутку стіжок свіжоскошеного підсохлого сіна. По дерево ходить не треба — лежить на березі. Скоро над огнем завис казанок — варилося юшка з окунів. Трохи пшона, цибулі, перцю, лавровий листочок, тоненькі кусочки сала — і смачна, здорова вечеря готова.

Човен підпертий, під ним мостки, на мостках пахуче м'яке сіно, зверх коц. Царське спання!"

Те тихе життя провінційного на той час Трахтемирова обірвали події в часі після революції 1917 року. Місцеві чоловіки, повертаючись з фронтів Першої світової, прагнули мирного життя — натомість доводилося знову брати до рук зброю, воюючи вже на рідній землі проти зальотних ворогів...

Нещодавно проголошену самостійність України прагнули знищити як "білі" московити Денікіна, так і "червоні" московити Леніна. І тоді 15 липня 1919 року повстанці отамана Зеленого зробили потужно-символічний захід: за Дніпром, на базарній площі Переяслава — міста, де колись Богдан Хмельницький раду з московськими боярами проводив, було проголошено маніфест, що скасовував "Переяславський договір" і ще раз стверджував Волю України. Того ж дня на село Трипіль — головну базу повстанців — більшовицькі аероплани масово скинули осколочні й фугасні бомби. Після бомбардування полум'я охопило хати села, чие ім'я дало назву давній Трипільській культурі, а Дніпром вирушила ціла флотилія більшовицьких кораблів, поливаючи вогнем гармат бунтівні надніпрянські села.

Проти українських повстанців у районі Трипіль і околиць сіл, включно з тим же Трахтемирівом, було цинічно задіяно і корабель, який називався... "Трахтемирів". Спущений в Києві на воду наприкінці XIX століття, "Трахтемирів" до революції і після неї був мирним пасажирським судном — воювати його змусили більшовики. Готуючи до сутичок з українськими повстанцями, корабель укріпили бронєю, та здається саме це легендарне Місце Сили "категорично" не захотіло, щоб його назву використовували окупанти...

Навесні вже наступного, 1920 року "Трахтемирів", відбитий у ворога польськими союзниками УНР

і перейменований на "Рансеру 1", озброєний гарматою і чотирма кулеметами "Максим", очолив річкову флотилію, яка отримала блискучу перемогу над московськими більшовиками у бою на Прип'яті біля Чорнобиля, а потім — допоміг українсько-польській армії визволити Київ...

Після поразки Визвольних змагань довго жив у Трахтемиріві на краю села, що звався Коробочки, Тодось Синіський. Хто був "не в темі" — дивувався, чому той живе на кутку, який вимер від чуми ще в часи Середньовіччя і відтоді не заселявся людьми. Проте були і ті, хто знав — Тодось Андрійович, який до старості доглядав баштан із кавунами на Коробочьому шпилі, просто уникав зайвих зустрічей із "гостя-



Спочатку цей корабель, що називався "Трахтемирів", був задіяний більшовиками для каральної акції проти надніпрянських сіл і загонів отамана Зеленого. На цьому фото він — уже відбитий у москвитів і готується до штурму польсько-українськими військами Чорнобиля і Києва.

ЛІТОПИС червоної Калини



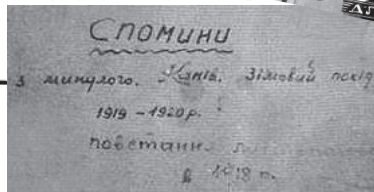
Олександр КОШИЦЬ



Никифір АВРАМЕНКО



1932
ЛИПЕНЬ-СЕРПЕНЬ



Цей колектив, на той момент найкращий в Україні, засобами мистецтва інформував світ про боротьбу українського народу за незалежність. Та після падіння УНР Кошиць уже не зміг повернутися з хором до України...

У 1922 році зі своїм хором він виїхав у турне до Америки, де користувався ще більшим успіхом, аніж у Європі. Хор завоював грандіозну славу в США, Аргентині, Уругваї, Бразилії; визначною подією був виступ хору Кошиця у Нью-Йорку в 1922 році, де вперше був виконаний "Шедрик" Миколи Леонтовича, який став популярним у всьому світі. З великим успіхом він

концертував між роками 1923-1924 в Канаді, Мексиці, у штатах Флорида і Каліфорнія та на Кубі.

Від 1926 року композитор остаточно оселився за тисячі кілометрів від Трахтемирівського півострова, де колись народився — у Нью-Йорку, працював у США та Канаді над вихованням нових диригентів...

На славу козацького Трахтемирова продовжували рівнятися і українські націоналісти в часі 1930-х років. Львівський журнал "Літопис Червоної Калини" — видання, що спеціалізувалося на військово-історичній тематикі (зокрема, тут вперше опубліковано роман Ю.Горліса-Горського "Холодний Яр"), розмістило окрему публікацію у номері, датованому липнем-серпнем 1932 року — "Трахтемирів, запорожський військовий шпиталь".

Зокрема, у статті писалося наступне: "Трахтемирів"

мирів став століщем запорожського війська. Був тут військовий арсенал, скарбівниця, де складали воєнну здобич; у монастирі перешовувалися козацькі привілеї і військові клейноди, тобто відзнаки... Із терпівської старовини до наших часів лишилися сліди валів давнього замку, козацькі хрести по горах і руїни будинку в селі Монастирок (Монастирище) — це, може, останки запорожського монастиря. Ці сумні споми-ни давньої слави бачив Шевченко і згадував у поемі "Сон":

Не розбиратимемо доказову базу достовірності описаного у військово-історичному "Літописі Червоної Калини" — просто констатуємо жвавий інтерес патріотичного видання, яке у нелегкий час апелювало до давньої славетної історії Трахтемирова. Нагадаємо: це був 1932 рік, Львів, де було відносно благополучно — на відміну від Трахтемирова і всієї Надніпрянщини, де саме лютував штучний Голодомор, що мав на мету знищити назавжди саму мрію про відродження нації...

Кому так "муляє" козацька слава Трахтемирова?

Андрій КРАВЕЦЬ

ФАКТ ДАРУВАННЯ ПОЛЬСЬКИМ КОРОЛЕМ СТЕФАНОМ БАТОРІЄМ ТРАХТЕМИРОВА НА ДНІПРІ УКРАЇНСЬКИМ КОЗАКАМ ЧІТКО ЗАФІКСОВАНИЙ, ЗОКРЕМА, У ЗАПИСАХ, ЯКІ ЗРОБИВ 1594 РОКУ ПОСОЛ КОРОЛЯ СВЯЩЕННОЇ РИМСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ЕРІХ ЛЯСОТА (ERICH LASSOTA VON STEBLAU), ЯКИЙ ОСОБИСТО ПОБУВАВ ТУТ ДОРОГОЮ НА ОФІЦІЙНІ ПЕРЕГОВОРИ НА ЗАПОРОЗЬКІЙ СІЧІ.



Король Стефан Баторій.

"Трахтемирів (Terechtomirów) [нове містечко, яке тільки починає будуватися. Його дав запорозьким козакам для шпиталю король Стефан (Stefano)]."

Заодно дає джерело, від якого отримує повну "ОФІЦІЙНУ" інформацію – "Тут же в Яна Осовського, волосного начальника, поснідали".

Говорить точно про НАШ Трахтемирів, бо уточнює:

"Напроти Трахтемирова на другому, тобто лівому боці Дніпра, за одну милю дороги, углибині місцевості розташований Переяслав (Pereaslav), велике місто волинського воєводи, князя Олександра Острозького".

Чи довіряю я імператорському послу Еріху Лясоті, чи записи робилися в часи Середньовіччя, де доповідач головою відповідав перед монархом за достовірність інформації? Вірю! Хоча б тому, що Еріх Лясота був випускником кращих університетів Європи – Лейпцига і Падуї, а опісля – військовим дипломатом найосвіченіших монарших дворів Європи – Іспанії, Португалії, Австрії...

***Ніхто й ніде не може показати документ, що підтверджував би підписання 1654 року "угоди" в Переяславі між Хмельницьким і московитами... Тому, що не було її взагалі – чи тому, що просто за паребріком не хочеться світити, скільки пунктів було порушено зразу ж після підписання?

***У Москві розбалакалися про те, що документу Біловезької угоди 1991 року, яка перемножила на нуль існування СРСР, не збереглося – тож теоретично можна поговорити про те, що СРСР наче й не розпадався і його "нужно срочно реанімувати"?..

***Новий виток говорільні про те, що Стефан Баторій Трахтемирова козакам не дарував, бо "дакумента нету" – бо дуже хочеться викреслити з історії час найбільшої дружби польського й українського народів і спільних переможних походів проти Москви і Портії?..



Трахтемирів на карті Гійома Боплана (XVII століття).

ТРАХТЕМИРІВ: ЮВІЛЕЇ–2018

965 років тому (1053 р.) народився Володимир Мономах, а **905 років тому (1113 р.)** помер Святополк Ізяславич – князі, завдяки яким маємо першу письмову згадку про Заруб та дніпровську переправу біля нього. **905 років (1113 р.)** виповнюється і від часу упорядкування Нестором-літописцем "Повісті временних літ", – першого твору, де письмово згадано Заруб у описанні переправи дружинників князів Святополка Ізяславича та Володимира Мономаха на переяславський бік під час воєнних дій проти половців.



Нестором-літописцем "Повісті временних літ", – першого твору, де письмово згадано Заруб у описанні переправи дружинників князів Святополка Ізяславича та Володимира Мономаха на переяславський бік під час воєнних дій проти половців.

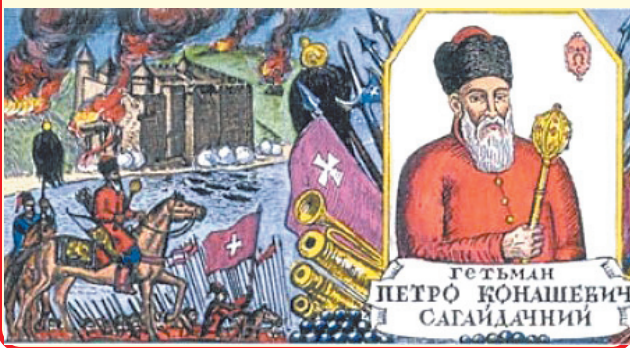
855 років тому (1163 р.) востаннє згадується в літописах (як кандидат на повторне очолювання Церкви всієї Русі) Клим Смолятич, колишній чернець Зарубського (Трахтемирівського) монастиря, який був митрополитом Київським і всієї Русі в часі 1147-1149 років, до моменту захоплення влади в Києві засновником Москви Юрієм Довгоруком.



Фреска з графіті з руїн храму в Зарубі XI-XII ст.

445 років тому (1573 р.) під час морської битви козацької морської ескадри проти флотилії турецького султана до полону потрапив гетьман Самійло Кішка, уродженець Канева. Через 25 років перебування у полоні він підняв повстання невільників на турецькій галері – перебивши команду, вони повернулися в Україну. Зовсім скоро (1601 р.), взамін за допомогу Польщі у війні проти Швеції до-б'ється від Варшави відновлення козацьких привілеїв та повернення козакам Трахтемирова, де кавічанин Самійло Кішка надзвичайно часто бував...

400 років тому (1618 р.) перемогою завершився спільний українсько-польський військовий похід проти Московії, у якому козаками командував гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний, чия резиденція певний час знаходилася у Трахтемирові. Козаки Сагайдачного з боєм здобули величезну територію Московії, увірвалися через Арбатські ворота до Москви і взяттям Калуги поставили крапку в ганебній для Москви війні, після якої вона втратила 29 великих міст та укріплень.



380 років тому (1638 р.) у Трахтемирові перебували визначні козацькі ватажки – гетьман нереєстрового козацтва Яків Остряница та переяславський полковник Ілляш Караїмович.

375 років тому (1643 р.) у замку в Трахтемирові зупинявся польський Великий коронний гетьман Станіслав Конєцпольський.

370 років тому (1648 р.) з початком Визвольної війни під проводом гетьмана Богдана Хмельницького створюється Трахтемирівська сотня Канівського полку. Наступного року в Трахтемирівському монастирі утримуються полонені коронні гетьмани М.Потоцький та М.Калиновський, а також інші командувачі розбитої під Жовтими Водами польської армії.

370 років тому (1648 р.) помер від ран і похований у чорногорському Которі на Балканах Александер Яхія, авантюрист і самозванець, що видавав себе за нащадка роду Османів і претендував на султанство під час Боспорської війни, а перед початком спільного з козаками походу на турецький Трапезунд певний час жив у Трахтемирівському монастирі.

340 років тому (1678 р.) орди турецьких завоювників цілком знищили укріплення Трахтемирівського замку й спалили Трахтемирівський монастир.

335 років тому (1683 р.) страчений за поразку у битві за Відень великий візир Османської імперії Кара-Мустафа, чії війська спалили Трахтемирів у 1678 році.

285 років тому (1733 р.) завершено написання "Даріуша подорожного" – щоденника гетьмана Пилипа Орлика, творця першої Української Конституції, який всіляко відстоював повернення Трахтемирівському монастирю статусу козацького шпиталю.

270 років тому (1748 р.) гайдамацький загін отамана Майбороди взяв приступом і знищив Трахтемирівський монастир, який на той час належав ченцям-уніатам Ордену Василіанів.

10 років тому (2008 р.) Помісний Собор Української православної церкви Київського патріархату у зв'язку з 1020-літтям Хрещення Руси-України благословив приєднати до лику Святих (канонізувати) святителя Йова (Борецького), Митрополита Київського і всієї Русі (у 1620-1633 рр.), що особливо опікувався Трахтемирівським монастирем, періодично використовуючи його як резиденцію для дипломатичних переговорів найвищого рівня...



Свідectво про державну реєстрацію
КВ №18773-7573ПР від 18.01.2012 р.

Козацький край

Головний редактор –
Олег ОСТРОВСЬКИЙ
Шеф-редактор – Віктор ВОЛЯ
Редактор випуску – Андрій КРАВЕЦЬ
Засновник – Чигиринська ГО "Вільне
Козацтво Холодного Яру"

Номер підготовлено за сприяння Державного історико-культурного заповідника "Трахтемирів" та ГО "Об'єднання бійців-реформаторів"

Із питань придбання та розповсюдження газети звертатися до редакції "Козацького краю" за адресою: вул. Надпільна, 330, к. 4, м. Черкаси, 18005, тел.: (0472) 31-29-74

E-mail: Cossack_land@i.ua

Газета віддрукована в ФОП Руденко Ю. І., м. Черкаси, вул. Кобзарська, 1а. Тираж 2 000 екз. Замовлення № 236